A horvát és a magyar infinitivusz sajátosságainak kontrasztív leírása

Đelatović, Sonja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:791170

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij mađarskog jezika i književnosti i hrvatskog jezika i književnosti

Sonja Đelatović

Kontrastivni opis osobitosti infinitiva u hrvatskome i mađarskome jeziku

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Ana Lehocki-Samardžić

Osijek, 2018.

J.J. Strossmayer Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Magyar nyelv és irodalom és horvát nyelv és irodalom alapképzés

Sonja Đelatović

A horvát és a magyar infinitívusz sajátosságainak kontrasztív leírása

Szakdolgozat

Témavezető: doc. dr. sc. Ana Lehocki-Samardžić

Eszék, 2018.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Katedra za mađarski jezik i književnost

Preddiplomski studij mađarskog jezika i književnosti i hrvatskog jezika i književnosti

Sonja Đelatović

Kontrastivni opis osobitosti infinitiva u hrvatskome i mađarskome jeziku

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: lingvistika – ugrofinistika

Mentor: doc. dr. sc. Ana Lehocki-Samardžić

Osijek, 2018.

J.J. Strossmayer Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Magyar nyelv és irodalom és horvát nyelv és irodalom alapképzés

Sonja Đelatović

A horvát és a magyar infinitívusz sajátosságainak kontrasztív leírása

Szakdolgozat

Tudományterület: társadalomtudomány/filológia

Tudományág: nyelvészet–finnugrisztika

Témavezető: doc. dr. sc. Ana Lehocki-Samardžić

Eszék, 2018.

Összefoglaló

A dolgozatban az infinitívusz kontrasztív elemzésével foglalkozom, egy flektáló és egy agglutináló nyelv, vagyis a horvát és a magyar nyelvtani rendszer összehasonlításával. A dolgozatban alkalmazott kutatási módszer a korpuszvizsgálat, amely Ottlik Géza *Apagyi* c. novellájában és annak fordításában szereplő infinitívuszok összehasonlításán alapul. Az infinitívusz korpuszvizsgálata mellett, a dolgozat rövid betekintést nyújt az infinitívusz terminológiája kérdésébe is, a nyelvtani definicióiba és a nyelvtörténeti fejlődésbe mindkét nyelvben. Morfológiai szinten is elemzem az infinitívusz képzését mindkét nyelvben, a személyragozását a magyar nyelvben, valamint az igeidők és az igemódok képzését infinitívusz segítségével a horvát nyelvben, szintaktikai szinten pedig megadtam az infinitívusz mondatbeli szerepeit a két nyelvben a használt nyelvtanok alapján. Mindkét szinten úgy dolgoztam fel a korpuszt, hogy közben figyelembe vettem az infinitívusz sajátosságait az adott nyelvben. A magyar nyelvre jellemző ragozhatóságából kiindulva, de más jellemzőiből is, nem beszélhetünk teljes ekvivalensekről a két nyelvben, annak ellenére, hogy ugyanarról a nyelvtani alakról van szó.

Kulcsszavak: infinitívusz, főnévi igenév, kontrasztív elemzés, morfológia, szintaxis.

Tartalom

1. Bevezető 1

1.1. A korpuszról és a kutatási módszerről 2

1.2. Tézisem 3

2. A terminológia kérdése és az infinitívusz nyelvtani definiciói 4

3. Az infinitívusz nyelvtörténeti szempontból 6

4. Morfológiai szint 7

4.1. Az infinitívusz képzése a magyar és a horvát nyelvben 7

4.2. Az infinitívusz személyragozása a magyar nyelvben 8

4.3. Igeidők és igemódok képzése infinitívusszal a horvát nyelvben 10

4.4. A jövő idő kifejezése a korpuszban 10

5. Szintaktikai szint 12

5.1. Az infinitívusz mondatbeli szerepei a magyar és a horvát nyelvben 12

5.2. A korpusz feldolgozása 13

6. Tézis bizonyítása 20

7. Összegzés 21

8. Felhasznált irodalom 22

9. Melléklet 24

1. Bevezető

A dolgozatomban bemutatom és összehasonlítom a *-ni* végű főnévi igenév vagy infinitívusz fogalmát és jellemzőit a horvát és a magyar nyelvben. Két különböző nyelvtípusról van szó, ugyanis a horvát flektáló, a magyar pedig agglutináló nyelv, amely bizonyos mértékben ki fog hatni az infinitívuszra mint nyelvtani jelenségre. Mindkét nyelv egyaránt használja az infinitívusz nyelvtani alakot, viszont ki kell emelni a sajátosságait a morfológiai és a szintaktikai szinten, különösképpen azért is, mert a kevésbé használt nyelvtani alakokhoz tartozik, főleg a horvát nyelvben. Úgy döntöttem, hogy a vizsgálatot egy eredeti magyar szövegen és annak horvát fordításán mutatom be összehasonlítva a két szöveget, mivel véleményem szerint a nyelvi, illetve a grammatikai párhuzamok leginkább a fordításokon mutathatóak ki.

A következő alfejezetben (*1.1. A korpuszról és a kutatási módszerről*) a dolgozat korpuszát és a kutatási módszerét mutatom be, valamint a felhasznált horvát és magyar nyelvtanokat sorolom fel. A *1.2. Tézisem* alfejezetben megadom a dolgozat tézisét.

A második fejezetben (*2. A terminológia kérdése és az infinitívusz nyelvtani definiciói*) az infinitívusz elnevezését kétféleképpen és a nyelvtani definicióit különböző horvát és magyar nyelvtanokból ismertetem.

A harmadik fejezetben (*3. Az infinitívusz nyelvtörténeti szempontból*) röviden bemutatom az infinitívusz nyelvtörténeti fejlődését mindkét nyelvben. A következő két fejezet (*4. Morfológiai szint* és *5. Szintaktikai szint*) leginkább a korpuszvizsgálaton alapul.

A negyedik fejezet (*4. Morfológiai szint*) négy alfejezetből áll: *4.1. Az infinitívusz képzése a magyar és a horvát nyelvben*, amelyben az infinitívusz képzését a korpuszban szereplő infinitívuszokkal támasztom alá, *4.2. Az infinitívusz személyragozása a magyar nyelvben*, amelyben bemutatom az infinitívusz sajátosságát a magyar nyelvben a korpuszban jelentkező példákkal együtt, *4.3. Igeidők és igemódok képzése infinitívusszal a horvát nyelvben*, amelyben betekintést nyújtok az infinitívusz szerepébe az igeidők és az igemódok képzésében a horvát nyelvben és *4.4. A jövő idő kifejezése a korpuszban*, amely korpuszi példákon bemutatja az infinitívuszt segédeszközként a jövő idő képzésében a horvát nyelvben.

Az ötödik fejezet (*5. Szintaktikai szint*) két alfejezetet tartalmaz: *5.1. Az infinitívusz mondatbeli szerepei a magyar és a horvát nyelvben* és *5.2. A korpusz feldolgozása*. Az elsőben az infinitívusz különböző mondatbeli szerepeiről lehet olvasni, a másodikban pedig az összes korpuszban jelentkező infinitívuszt megvizsgálom a mondatbeli szerepe szerint.

A hatodik fejezetben (*6. Tézis bizonyítása*) a választott tézist példákon bebízonyítom, ami után a *7. Összegzés* fejezet következik, amelyben a dolgozat következtetéseit hozom.

A *8. Felhasznált irodalom* felsorolja az összes dolgozatban használt irodalmat, az utolsó fejezetben (*9. Melléklet*) pedig a korpuszként használt infinitívuszok a példamondatokkal együtt egy három oszlopos táblázatban találhatóak.

1.1. A korpuszról és a kutatási módszerről

A dolgozatban a korpuszvizsgálatot használtam fő módszernek. Mivel a mindennapi kommunikációban az infinitívusz csak bizonyos szerkezetekben vagy egyes igék után használható, ez az anyag ismétlődését idézte volna elő. Ahhoz, hogy az infinitívuszra a megszokott használattól eltérő példákat is találjak, egy irodalmi művet és annak fordítását vizsgáltam meg. A dolgozatomban a kontrasztív megközelítésnek is fontos helye van, mivel a magyar és a horvát infinitívusz használatát vizsgálom párhuzamban. Mindezek miatt olyan művet választottam, aminek van megjelent horvát fordítása is. Az elemzésemben a magyar nyelvet tekintem kiinduló nyelvnek, így a magyar mondatban előforduló infinitívuszt hasonlítom össze az infinitívusszal a horvát mondatban.

Ottlik Géza *Apagyi* (1948) c. novelláját használtam korpuszként[1], valamint a horvát fordítását, amelyet Gužvanj Marta készített. A novellát az Ottlik *Minden megvan* c. kötetében a Magyar Elektronikus Könyvtárról (MEK) töltöttem le, a horvát fordítása pedig a *Zastrašivanje strašila: antologija mađarske kratke priče* (Naklada MD, Zagreb, 2001) kötetben található. Az eredeti novellában és fordításában infinitívuszokat kerestem, a találtakat pedig a mondatbeli szerepük és különböző sajátosságuk szerint dolgoztam fel, figyelembe véve mindkét nyelv

[1]Ottlik Géza (1912-1990) jelentős prózaíró és magyar posztmodern irodalom úttörője volt.

sajátosságait. A morfológiai, valamint a szintaktikai szinten is a választott korpuszra támaszkodtam. A szövegben talált összes infinitívuszi alak a dolgozat utolsó fejezetében (9. Melléklet) egy három oszlopos táblázatban található, amelyben a talált infinitívusz magyar és horvát alakja mellett azok a mondatok, illetve az a szövegkörnyezet is szerepel, amelyben jelentkeznek az adott példák. Ezekre a példamondatokra hivatkozom a dolgozatban.

A táblázatból az is látható, hogy nem mindegyik magyar nyelvű *-ni* végű főnévi igenevet horvátul is megfelelő főnévi igenévvel fordították le, viszont előfordul olyan helyzet is, hogy csak a fordított mondatban jelentkezik az infinitívusz, az eredetiben pedig más nyelvi eszköz volt. Ezekre keresek magyarázatot, amit nyelvtani és nyelvhasználati példákkal támasztok alá. A nyelvtani elemzésekhez a következő nyelvtanokat használtam: *Kis magyar nyelvtan* (Rácz Endre, Takács Etel, 1959), *A magyar nyelv történeti nyelvtana I.: A korai ómagyar kor és előzményei* (Benkő Loránd, szerk., 1991), *Kis magyar grammatika* (Keszler Borbála, Lengyel Klára, 2002), *Leksikologija i morfologija mađarskog jezika* (Andrić, Edita, 2002), *Új magyar nyelvtan* (É. Kis Katalin, Kiefer Ferenc, Siptár Péter, 2003), *A magyar nyelv könyve* (A. Jászó Anna, szerk., 2007), *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje* (Težak, Stjepan, Babić, Stjepan, 1992), *Gramatika hrvatskoga jezika* (Silić, Josip, Pranjković, Ivo, 2002), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (Katičić, Radoslav, 2002), *Hrvatska gramatika* (Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija, 2005) és *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Škarić, Ivo, Težak, Stjepko, 2007).

1.2. Tézisem

Az infinitívusz mindkét nyelvben az igei és a névszói jellemzőket is hordozza. A különböző horvát és magyar nyelvtani definiciók is hasonlóan határozzák meg az infinitívusz fogalmát. Attól függetlenül, hogy egy azonos nyelvtani fogalomról van szó, a dolgozatban kiemelem az infinitívusz jelentőségét a személyragok által hordozó információk segítségével a mondatbeli szerepein belül kiindulva a ragozhatóságából a magyar nyelvben. Mégis, megtekintve az infinitívusz fontos jellemzőjét a magyar nyelvben – a ragozhatóságot – nem lehet beszélni teljes ekvivalensekről, mivel a horvát infinitívusz ragozhatatlan és csakis egy alakban jelentkezik. A

tézisem az, hogy a morfológiai és a szintaktikai jellemzői miatt az infinitívusz a magyar nyelvben nem ugyanaz mint a horvát nyelvben.

2. A terminológia kérdése és az infinitívusz nyelvtani definiciói

A horvát nyelv ezt a nyelvtani alakot csakis az eredeti latin megnevezésén ismeri – mint *infinitiv*[2] (lat. *infinitivus*: *határolatlan*), amely arra utal, hogy nincs behatárolva szám, személy, idő és mód szerint. Magyar nyelvtanok megvizsgálása alapján ez a nyelvtani fogalom leginkább mint *-ni* végű *főnévi igenév* fordul elő, de gyakran említik a latin eredetű *infinitivus* elnevezését is (pl. *A magyar nyelv könyve)*, amely *infinitvus* vagy *infinitívuszként* jelentkezik[3]. A *Latin nyelvtanban* az infinitívuszt azonosítják a főnévi igenévvel (Kováts, 1999: 155), a *főnévi igenévnek* pedig a nyelvtani terminológiában egy másik oka van: egyaránt viseli az igei és a névszói jellemzőket.

A magyar nyelv könyve így definiálja az infinitívuszt/*-ni* végű főnévi igenevet (Bokor, 2007: 235): „A főnévi igenév (infinitivus) olyan *-ni* képzős származékszó, amely elvontan és általánosítva fejez ki cselekvést, történést, állapotot, létezést". Hasonló módon magyarázzák az infinitívuszt a horvát nyelvtanban *Gramatika hrvatskoga jezika* (Silić, Pranjković, 2007: 58): „Az infinitívusz olyan igealak, amellyel cselekvést, állapotot vagy történést fejezünk ki, közben nem utal a számra és a személyre"[4]. Látható, hogy mindkét definició hasonlóan magyarázza, hogy mire használjuk az infinitívuszt, viszont a horvát definició kihagyja a létezés fogalom kifejezését. A *Kis magyar grammatikában* a *-ni* végű főnévi igenév következőképpen van meghatározva (Keszler, Lengyel, 2002: 107): „Cselekvést, történést, stb. fejez ki, mint az ige, de azokat elvontan nevezi meg, mint a főnév". A felhasznált magyar nyelvtanok a *-ni* végű főnévi igenevet átmeneti szófajok (Keszler, Lengyel, 2002: 51; Bokor, 2007: 234), egyéb önálló

[2]A *Magyar etimológiai szótár* a következőt közli az infinitívuszról: „Latin nyelvtani szakszó az *infinitus* ('határolatlan') nyomán, az ellentétet jelző *in-* előtagból és a *finis* ('határ, vég') főnévből; az elnevezés arra utal, hogy az ~ nincs behatárolva szám, személy és igeidő szerint, mint a ragozott igealakok".

[3]A dolgozatomban leginkább az *infinitívusz* alakot használom, mert így egyértelműen a magyarban a *-ni* végű főnévi igenévre utalok, a horvátban pedig ez mindig *-ti* vagy *-ći* főnévi igenév lesz.

[4]Saját fordítás - *Infinitiv je glagolski oblik kojim se izražava radnja, stanje ili zbivanje, a da se pritom njime ne upućuje na lice i broj.*

szófajok (Rácz, Takács, 1959: 100) vagy valódi névszók[5] (Andrić, 2002: 38) alá sorolják, a horvát nyelvtanokban pedig leginkább külön, a szófajokon kívül, mint igealakot. Vitathatatlan, hogy az infinitívusz a horvát nyelvben is viseli az igei és a névszói jellemzőket, de mivel az igeszemlélet és az igenem is benne van, mégis az igealakok rendszerébe tartozónak tekintik, mint határozatlan igealakot (Težak, Babić, 2007: 499)[6].

A horvát és a magyar nyelvtanok megvizsgálása alapján egy fontos különbség látható az infinitívusz szerepében az igeképzésben, illetve az infinitívusz – ige kapcsolat sorrendjében. A magyar nyelvben az infinitívusz igéből képzett (Keszler, Lengyel, 2002: 106; Bokor, 2007: 235), ugyanakkor a horvát nyelvben az infinitívuszt „alap- és kiindulóalaknak a teljes igealaki rendszerben" (Težak, Babić, 2007: 499)[7] tekintik, hozzáadva, hogy a horvát szótárok az igéket az infinitívuszi alakukban hozzák.

[5]Saját fordítás - *stvarne imenske reči*.

[6]*Infinitiv označuje radnju bez oznake gramatičke osobe, vremena i načina i po tome se približava imenicama, ali glagolske kategorije vida i stanja sadržane su i u infinitivu i po tome infinitiv pripada sustavu glagolskih oblika* (Težak, Babić, 2007: 499).

[7]Saját fordítás - *Infinitiv se smatra osnovnim, polazišnim oblikom cijeloga obličnoga glagolskoga sustava*.

3. Az infinitívusz nyelvtörténeti szempontból

A *-ni* végű főnévi igenev, valamint a többi igenév is, gyakran fordult elő az ősmagyar nyelvben, mivel „az uráli – finnugor nyelvek mondatszerkesztésének szembetűnő sajátossága az igenevekben való gazdagság” (A. Jászó, 1991: 319). A *-ni* képzős alakról beszélve, egy uráli – finnugor **-n* képzős nomen actionis lativus ragos alakjából jött létre, az **-i* lativus rag pedig az igenév végmagánhangzójához került. A magyar nyelv fejlődésének említett korszakában is jellemző volt rá a személyragozás (A. Jászó, 1991: 340).

Az indoeurópai ősnyelvben nem létezett infinitívusz mint igetőből származó külön nyelvtani alak és az indoeurópai nyelvek többsége az infinitívusz kategóriát bizonyos névszóalak általánosításával fejlesztették ki, így a szláv nyelvben dativus főnévből *-ti* képző hozzáadásával alakult ki, pl. az ószláv infinitívusz *dati* a **datej* alakból származik (Matasović, 2008: 300). Az infinitívusz töve előtt a *b, p* kiesett, a *z, d, t*-ből *s*, a *k, g*-ből pedig *š* lett (Hollós, 1978: 156). A veláris mássalhangzó tővégződésű igéknél a *-kt-* hangcsoport palatalizálódott, a palatalizáció eredménye pedig a *ć* hang, pl: *moći* < **magtej*, *pećі* < **pektej*, *lećі* < **legtej* (Matasović, 2008: 301).

4. Morfológiai szint

4.1. Az infinitívusz képzése a magyar és a horvát nyelvben

Ha a magyar nyelvben megfigyeljük az infinitívuszt, azt látjuk, hogy igetőből és a *-ni* főnévi igenév képzőjéből (valamint személyragból) áll. A *-ni* igenévképző különböző alakváltozatban jelentkezik, pl.: *-ni, -ani, -eni, -n-, -an-, -en-, -nni-, -nn-* (Keszler, Lengyel, 2002: 111). A korpuszban leginkább az infinitívusz képzője alapváltozatával *(-ni)* jelentkezik (a példákat a szövegen belüli ismétlésekkel hozom): *bánni, tájékozódni, elfordulni, betelni, magyarázni, magyarázni, kitépni, bömbölni, beszélni, sétalni, tartani, tartani, védekeznie, védekezni, megtörni, áthatolni, hallani, elképzelni, eltávozni, húzódni*, de előfordul a *-n- (csinálnod* és *visszacsúsznom)* alakváltozatával is[8]. A horvát nyelvhez képest, a magyar nyelvben az infinitívusz alapformájáról beszélünk, illetve a *-ni* végű főnévi igenévről, és a ragozott formájáról, amelyről a következő fejezetben lesz szó. Mivel az igenévképző után csak személyrag jöhet, „a főnévi igenév képzőjét jelszerűnek is szoktuk nevezni, hiszen szófaja további képzőkkel nem változtatható meg" (Keszler, Lengyel, 2002: 111).

A horvát nyelvű főnévi igenév a *-ti* vagy a *-ći* képzőjéről ismerhető fel[9]. A *-ći* morféma tulajdonképpen az infinitívuszi *-ti* morfémából származik, azaz a *ć* hang benne a *k* és *t, g* és *t, h* és *t, d* és *t* hangok hasonulásával jön létre bizonyos infinitívuszoknál (Silić, Pranjković, 2007: 58). Az infinitívuszok a horvát nyelvben leginkább *-ti* toldalékkal végződnek, és csak körülbelül 350 ige zárul *-ći*-vel (Težak, Babić, 2007: 499). A *-ti* végű infinitívuszok többsége látható a korpuszon belül is (a példákat a szövegen belüli ismétlésekkel hozom): *štedjeti, saznati, dojaditi, zadržati, objašnjavati, ispričati, napraviti, praviti, objasniti, oteti, urlati, kliznuti, govoriti, šetati, držati, održati, izazvati, braniti, braniti, probiti, slušati, vidjet(i), slušati, zamisliti*, és csak kettő *-ći* végű infinitívusz jelentkezik a szövegben – *izvući* (magyarul: *elfordulni*) és *uvući* (magyarul: *húzódni*). Az infinitívusznak a *-ti (-ći)* toldalékmorféma előtti részét infinitívuszi szótőnek nevezzük, amely tőmorfémából és képzőből (*-Ø-, -a-, -i-, -je-, -nu-, -ava-, -iva- és -eva*) áll (Silić, Pranjković, 2007: 59).

[8]A példamondatok táblázata a *Melléklet* fejezetben található.

[9]A szóbeli közlésben az *i* hangot a képző végén gyakran kihagyják, pl. *Idem se malo odmori**t*** az *Idem se malo odmori**ti*** helyett (Silić, Pranjković, 2007: 389).

4.2. Az infinitívusz személyragozása a magyar nyelvben

Az agglutináció a toldalékoknak a tőhöz való egymás utáni illesztése (Kiefer, 2003: 193). Mivel a magyar nyelv agglutináló nyelv, ezáltal igen fejlett morfológiával rendelkezik, ami infinitívusz esetében azt jelenti, hogy azt még ragozhatjuk is, az infinitívusz személyragozásáról pedig külön fejezetben szükséges beszélni. A horvát nyelvben ez a nyelvtani jelenség elképzelhetetlen: az infinitívusz a ragozhatatlan grammatikai alakokhoz tartozik, illetve csakis egy formában jelentkezhet. A magyar nyelvben az alapformáján kívül, egy bizonyos infinitívusz jelentkezhet még hat ragozott formában – az egyes szám első, második és harmadik személyében és a többes szám első, második és harmadik személyében. A személyragok, amelyeket felvesz a képzője után: *-m, -d, -a/-e* (egyes szám) és *-unk/-ünk, -tok/-tek/-tök, -uk/-ük* (többes szám). Lényegében a „főnévi igenévvel elvontan kifejezett cselekvésfogalmat névszói ragokkal tehetjük konkrétabbá, személyhez kötötté" (Bokor, 2007: 290).

A feldolgozott korpuszban három ragozott infinitívusz jelentkezik: *csinálnod* (9.a), *visszacsúsznom* (13. a) és *védekeznie* (19.a). A következő mondatokban találhatóak:

(9.a) – *Tudod – folytatta Halász Péter – , amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell* ***csinálnod****, kisöreg*[10];

(13.a) *Sikerült* ***visszacsúsznom*** *az asztalomhoz, s már csak messziről láttam, amint ima után a tiszt odalépett Apagyihoz*[11];

(19.a) *Apagyi hamarosan rájött, hogy magamagának kell* ***védekeznie*** *(...)*[12].

Megfigyelhető, hogy a kijelölt infinitívuszok (*csinálnod, visszacsúsznom* és *védekeznie*) a *kell* és a *sikerül* igék mellett jelentkeznek és alanyként szerepelnek a mondatban. A személyragozás akkor jelentkezik a *-ni* végű főnévi igeneveknél, amikor a mondatban személytelen igék (pl. *kell, lehet, illik, van, nincs, lesz* stb.) vagy névszói állítmányok (pl. *szabad, tilos, szükséges* stb.)

[10]Horvátul: (9.b) *– Znaš – nastavio je Péter Halász – ono što ti zapovijeda gospodin časnik ili kadet četvrte godine, to moraš* ***napraviti****, dečko moj.*

[11]Horvátul: (13.b) *Uspio sam* ***kliznuti*** *natrag do svog stola, i samo sam još izdaleka vidio kako je časnik nakon molitve prišao Apagyiju.*

[12]Horvátul: (19.b) *Apagyi je ubrzo shvatio da se mora* ***braniti*** *sam (...).*

vannak, a főnévi igenév pedig alanyként szerepel (Andrić, 2002: 183). A személyrag kihagyásával az infinitívuszban félreértés jelentkezhet a mondatban a kettős értelme miatt, pl. a mondatból *Jánosnak el kell küldeni a csomagot* nem tudható, hogy Jánosnak kell elküldenie, vagy neki kell megkapnia a csomagot (Rácz, Takács, 1959: 160).

A korpuszból három *-ni* végű főnévi igenevet választottam, amelyeken bemutatom a személyragozásukat a lenti táblázatokban:

1.táblázat: A magyarázni, beszélni *és* megtörni *főnévi igenevek személyragozása egyes számban*

Egyes szám	**magyarázni**	**Beszélni**	**Megtörni**
1. személy	magyarázno-**m**	beszélne-**m**	megtörnö-**m**
2. személy	magyarázno-**d**	beszélne-**d**	megtörnö-**d**
3. személy	magyarázni-**a**	beszélni-**e**	megtörni-**e**

2. táblázat:A magyarázni, beszélni *és* megtörni *főnévi igenevek személyragozása többes számban*

Többes szám	**magyarázni**	**Beszélni**	**Megtörni**
1. személy	magyarázn-**unk**	beszéln-**ünk**	megtörn-**ünk**
2. személy	magyarázno-**tok**	beszélne-**tek**	megtörnö-**tök**
3. személy	magyarázni-**uk**	beszélni-**ük**	megtörni-**ük**

A táblázatokból látható, hogy az első és a második személynél (egyes szám és többes számban) az igenévképző rövidül, szóval csak az *-n-* marad a képzőből, amelyre a személyrag kapcsolódik (és ha szükség van rá, a kötőhang is), viszont a teljes alakja a képzőnek (*-ni*) csak a harmadik személyben (egyes szám és többes számban) marad meg (Andrić, 2002: 183-184).

4.3. Igeidők és igemódok képzése infinitívusszal a horvát nyelvben

A mondatbeli szerepei mellett, a *Gramatika hrvatskoga jezika* leírja az infinitívusz fontos szerepét az egyszerű jövő idő és a feltételes mód képzésében is a horvát nyelvben. Az egyszerű jövő idő (horvátul *futur prvi*) infinitívuszból és jelenidejű *htjeti* segédigéből áll, amely az infinitívusz előtt vagy után következik. Hasonlóan a horvát nyelvhez, a magyar nyelvben a *-ni* végű főnévi igenév a *fog* segédigével együtt fejezi ki a jövő időt, pl. *győzni fog* (Rácz, Takács, 1959: 107). Feltételes módot (horvátul *kondicional prvi*[13]) is lehet képezni a segítségével, amikor a vágy kifejezéséről van szó, pl. *Što biste danas željeli **jesti**?*, ahol a vágyat kifejező ige (*biste željeli*) és az infinitívusz mint a vágynak a tárgya (*jesti*) kapcsolódnak egymáshoz (Silić, Pranjković, 2007: 93). A *da* kötőszó, dativus és jelenidejű vagy múltideju *biti* segédige egyes szám 3. személy segítségével az infinitívusz szintén a kívánság kifejező eszköze: *Da nam je kako **osloboditi** naša sela od ove vode!* (Težak, Babić, 2009: 311). A *Hrvatska gramatika* nyelvtanban említik az infinitívuszt a felszólító mód kontextusában is, a parancs kifejezésénél, pl. *Zatvoriti vrata!, Pokazati vozne karte, molim!* (Barić, Lončarić i dr., 2005: 417).

4.4. A jövő idő kifejezése a korpuszban

A korpusz feldolgozása alapján megtekinthető három mondat horvátul, amelyben jövő idő található:

(8.b) *Slušaj me, ja ću ti sve **ispričati***[14];

(10.b) *Nećeš ti **praviti** budalu od mene!*[15];

(22.b) *I nas ćeš ti **slušati**, **vidjet** ćeš*[16].

[13]A horvát nyelv kétfajta feltételes módot ismer: *kondicional prvi* és *kondicional drugi*.

[14]Magyarul: (8.a) *Figyelj rám, majd én elmondom neked.*

[15]Magyarul: (10.a) *Nem teszel bolonddá!*

[16]Magyarul: (22.a) *Hát majd nekünk is szót fogadsz te, meglátod.*

Ebből az utolsó infinitívuszból láthatóan kimaradt az *i* hang a képző végéből. Ha a segédige a -*ti* végződésű infinitívusz után jön, akkor a képzőjéből kihagyjuk a végző -*i* hangot (pl. *čitat ću*), ha pedig a -*ći* végződésű infinitívusz után jön, a végző *i* marad (pl. *doći ću*) (Silić, Pranjković, 2007: 91). Ha megfigyeljük a felsorolt mondatok magyar megfelelőit, észrevehető hogy nem akad infinitívusz a jövő idő megjelölésében, mivel a magyar nyelvben másféleképpen is kifejezhetjük a jövő időt: „Ha a mondat egyéb nyelvi eszközökkel (például: időhatározószóval, igekötővel) utal a jövőre, az ige jelen idejű alakja is kifejezheti a jövő időt; például: *Jövőre a Mátrában nyaralunk. – Majd megírom a címünket*" (Rácz, Takács, 1959: 107). A felsorolt infinitívuszok a horvát példamondatokban csakis azért jelentkeznek, mert az infinitívusz a horvát nyelvben segédeszköz a jövő idő képzésében és az eredeti példamondatokból kiindulva, a jövő idő kifejezésén van a hangsúly.

5. Szintaktikai szint

5.1. Az infinitívusz mondatbeli szerepei a magyar és a horvát nyelvben

Az infinitívusz különböző mondatbeli szerepeket tölthet be. A magyar nyelvben leginkább mint alany, tárgy és tekintet-, cél-, ok- vagy részeshatározó szokott jelentkezni (Bokor, 2007: 235). Keszler és Lengyel (2002: 107) az infinitívusznak mint aszemantikus határozónak és állapothatározónak is hoznak példamondatokat. *A magyar nyelv könyvében* nagyon ritka esetnek tartják, amikor az infinitívusz birtokos jelzőként jelentkezik a mondatban, pl.: *Itt az ideje tanulni!* (A. Jászó, 2007: 420). Összefoglalva az infinitívusz mondatbeli szerepeinek leírását, a *Kis magyar nyelvtanban* a főnévvel jelentési és mondatbeli hasonlóság alapján az infinitívusz mondatbeli szerepét a főnévivel azonosítják (Rácz, Takács, 1959: 156).

A használt horvát nyelvtanokban észrevehetőek nagyobb eltérések az infinitívusz szintaktikai szerepei meghatározásán belül. Az összes megegyezik abban, hogy az infinitívusz lehet alany (Katičić, 2002: 81; Barić, Lončarić i dr., 2005: 424; Silić, Pranjković, 2007: 197; Težak, Babić, 2009: 310). A jelenséget, amikor az infinitívusz összetett igei állítmány részeként jelentkezik (Silić, Pranjković, 2007: 289), a *Gramatika hrvatskoga jezika* (Težak, Babić, 2009: 311) bizonyos igék kiegészítőjének[17] (*početi, nastaviti, prestati, stati, htjeti, voljeti, moći, smjeti, morati, trebati, valjati, znati, umjeti* i dr.) nevezi, Katičić pedig ilyen szerepű infinitívuszról mint tárgyról beszél, de az infinitívuszt tárgyként meghatározva csupán egy mondatban említi (2002: 507). Az infinitívusz a mondatban úgy is jelentkezik, mint a névszók és a konstrukciók kiegészítője[18] (Silić, Pranjković, 2007: 197), vagyis a melléknevek kiegészítője[19] (Težak, Babić, 1992: 270). Az említett szerepei mellett, Katičić leírja azt a ritka esetet is, amikor az infinitívusz a névszói állítmánynak[20] a lexikális része dátivuszban jelentkező tárgy mellett: *Meni je **otići;***

[17]Saját fordítás – *dopuna nekim glagolima*.

[18]Saját fordítás – *dopuna uz imenske riječi i konstrukcije*.

[19]Saját fordítás – *dopuna pridjevu.*

[20]Horvátul ezt a mondatrészt *imenski predikat*-nak nevezzük, amelynek a szószerinti fordítása magyarra *névszói állítmány* lenne, viszont itt szükséges megemlíteni, hogy a horvát nyelvben csak két fajta állítmány létezik, amelyeknek a magyar megfelelői az igei (a horvát *glagolski predikat*) és a névszói-igei állítmány (a horvát *imenski predikat).* Névszói állítmány nem létezik a horvát nyelvben, mivel a létigét nem hagyhatja el az állítmány névszói elemei mellett.

Prijateljima je bilo ***rastati se***, ilyen konstrukció használatáról pedig azt mondja, hogy régies és ünnepélyes (Katičić, 2002: 120). Ha összehasonlítjuk a magyar nyelvben látott számos funkciójával, az infinitívusz a horvát nyelvben láthatóan kevesebb mondatbeli szerepet vesz fel, a nyelvtanok közléseiben pedig nem léteznek egységes meghatározások a szerepeivel kapcsolatban, így egyértelműen a terminológia is eltér.

5.2. A korpusz feldolgozása

A korpusz vizsgálata alapján megtekinthető az infinitívusz néhány említett mondatbeli szerepe is. A

(23.a) *Pokolian mulatságos volt ezt* ***hallani****, kivált nekünk, negyedéveseknek;*

(24.a) *Hogy mi történt pontosan, azt nem tudtuk meg, ámbár könnyű volt számunkra* ***elképzelni***

mondatokban a *hallani* és az *elképzelni* infinitívuszok az alany szerepét töltik be. Személyragtalan infinitívusz általános logikai alanyt fejez ki, illetve a többletlehetőséget és a személy eldöntetlenséget (Ágoston, 2013: 481). Az infinitívusz személyraggal is előfordul alanyként:

(9.a) *– Tudod – folytatta Halász Péter –, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell* ***csinálnod****, kisöreg;*

(13.a) *Sikerült* ***visszacsúsznom*** *az asztalomhoz, s már csak messziről láttam, amint ma ima után a tiszt odalépett Apagyihoz*,

ahol pontosan tudható, hogy kinek *kell azt megcsinálnia* és kinek *sikerült visszacsúsznia*. A személyragos részeshatározó ilyen infinitívuszi alannyal erősítheti a cselekvő személy jelöltségét (Ágoston, 2013: 482):

(19.a) *Apagyi hamarosan rájött, hogy magamagának kell* ***védekeznie*** *(…)*,

ahol a *magamagának* alak az infinitívuszon található *-e* raggal együtt egyes szám harmadik személyt fejez ki. Alanyként a *-ni* végű főnévi igenév jelentkezhet összetett alanyban is, pl. *Jó volna gazdag **lenni*** (Kálmánné Bors, A. Jászó, 2007: 374). Megfigyelhető, hogy a novella horvát fordításában az alanyként szereplő infinitívuszt összetett igei állítmány részével vagy alannyal fordították. A (23.a) és (24.a) fent említett példamondatban látható infinitívusz, amely alanyi szerepben van, a fordításában is alanyként szerepel:

(23.b) *Bilo je vraški zabavno to **slušati**, pogotovo nama s četvrte godine*;

(24.b) *Što se točno dogodilo, to nismo saznali iako nam je bilo lako **zamisliti***,

a többi említett (9.a), (13.a), (19.a) példamondat fordításában viszont összetett igei állítmány részeként szerepel:

(9.b) *– Znaš – nastavio je Péter Halász – ono što ti zapovijeda gospodin časnik ili kadet četvrte godine, to moraš **napraviti**, dečko moj*[21].

(13.b) *Uspio sam **kliznuti** natrag do svog stola, i samo sam još izdaleka vidio kako je časnik nakon molitve prišao Apagyiju*;

(19.b) *Apagyi je ubrzo shvatio da se mora **braniti** sam (...).*

A következő példamondatokban a *-ni* végű főnévi igenév tárgyat jelöl:

(1.a) *Mi akkor már negyedévesek voltunk, fásult, öreg katonák; réges-régen idegzetünkbe szívódott minden vezényszó, minden helyi szokás, az épület mindenféle szaga, megtanultunk gazdaságosan **bánni** mozdulatainkkal;*

(2.a) *Időbe telt, amíg **tájékozódni** tudtam;*

(5.a) *Mi azonban nem győztünk **betelni** a mulatsággal;*

(7.a) *Apagyihoz lépett, és baráti hangon kezdett **magyarázni***;

[21]A hozott horvát példamondatokban aláhúztam a teljes összetett igei állítmányt, ugyanis a horvát szintaktikai elemzésekben a ragozott ige és a hozzá tartozó infinitívusz összetett igei állítmánynak számít, ezért egységnek tekinthető és egyben húzzuk alá.

(12.a) *Apagyi még jobban kezdett* ***bömbölni****, s anélkül, hogy észrevettük volna, honnét szedte elő, egyszerre kezébe került egy nyitott bicska;*

(14.a) *A tiszt valamit kezdett* ***beszélni*** *a fiúhoz, s hirtelen elharapta a mondatát, és rámeredt;*

(15.a) ***Sétálni*** *kezdtek az étterem felső vége felé;*

(17.a) *Csak a bicskájának köszönhette, hogy ilyen sokáig tudta* ***tartani*** *magát;*

(20.a) *Előszedte hát a bicskáját, és* ***védekezni*** *kezdett.*

A tárgyat jelölő *-ni* végű főnévi igenév a magyar nyelvben rendszerint az *akar, tud, szeret, kíván, bír, mer, kezd* igék mellett jelentkezik (Kálmánné Bors, A. Jászó, 2007: 379), illetve ebben a mondatbeli szerepében az infinitívusz „az akarást, óhajtást, elhatározást (vagy ezek ellenkezőjét) jelentő igék mellett fordul elő mint ezek kötött bővítménye" (A. Jászó, 1991: 342). Ugyanakkor a horvát nyelvben ezekkel az igékkel együtt az infinitívusz összetett igei állítmánynak a része funkcióját fogja viselni:

(1.b) *Mi smo tada bili već četvrta godina, otupjeli, stari vojnici, odavno nam je svaka zapovijed, svaki mjesni običaj, svakovrsni miris zgrade prožeo živčani sklop, naučili smo* ***štedjeti*** *na pokretima.*

(2.b) *Prošlo je dosta vremena prije nego što sam uspio* ***saznati****.*

(5.b) *Mi se pak nismo mogli* ***nasititi*** *te zabave.*

(7.b) *Pristupio je Apagyiju i prijateljskim glasom počeo mu* ***objašnjavati****.*

(12.b) *Apagyi je počeo još više* ***urlati****, odjedanput mu se u ruci našao otvoreni nožić a da nismo ni primijetili otkuda ga je izvukao.*

(14.b) *Časnik je počeo nešto* ***govoriti*** *dječaku i odjedanput, naglo stao usred rečenice te se zapiljio u njega.*

(15.b) *Počeli su* ***šetati*** *prema gornjem kraju restorana.*

(17.b) *Samo zahvaljujući svom nožiću mogao se* ***održati*** *tako dugo.*

(20.b) *Izvadio je dakle svoj nožić i počeo se **braniti.***

Megfigyelhető, hogy a korpuszban a magyar mondatokban mindegyik tárgyként jelentkező *-ni* végű főnévi igenév – a horvát fordításában pedig összetett igei állítmány részeként jelentkezik. A horvát nyelvben egyszerű és összetett igei állítmány létezik. Az egyszerű igei állítmány egy önálló jelentésű igéből áll, holott „Az összetett igei állítmány egyrészt a modális vagy aspektuális ige és infinitívusz kapcsolata, másrészt az önálló jelentésű ige és infinitívusz kapcsolata" (Silić, Pranjković, 2007: 289)[22]. Mindkét összetett igei állítmány kapcsolatfajtára található példa a fordításban:

(12.b) *Apagyi je počeo još više **urlati**, odjedanput mu se u ruci našao otvoreni nožić a da nismo ni primijetili otkuda ga je izvukao*[23] (aspektuális ige és főnévi igenév);

(17.b) *Samo zahvaljujući svom nožiću mogao **se održati** tako dugo*[24] (modális ige és főnévi igenév).

Egyszerű állítmányként a következő mondatokban jelentkezik:

(8.b) *Slušaj me, ja ću ti sve **ispričati***[25]*;*

(22.b) *I nas ćeš ti **slušati**, **vidjet** ćeš*[26]*,*

ahol a jövő időben folyó cselekvést fejezi ki. Itt ki kell emelni, hogy a *-ni* végű főnévi igenév a magyar nyelvben nem lehet állítmány (Keszler, Lengyel, 2002: 107), ellentétben a horvát nyelvvel, amelyben láthatóan éppen az állítmánynak a része a leggyakrabban előforduló infinitívusz mondatbeli szerepe.

Visszatérve a mondatbeli szerepeire a magyar nyelvben, két határozói funkciója figyelhető meg a novella szövegében. A

[22]Saját fordítás - *Složeni glagolski predikat nastaje udruživanjem suznačnoga glagola, modalnoga ili faznoga, i infinitiva samoznačnoga glagola*.

[23]Magyarul: (12.a) *Apagyi még jobban kezdett **bömbölni**, s anélkül, hogy észrevettük volna, honnét szedte elő, egyszerre kezébe került egy nyitott bicska.*

[24]Magyarul: (17.a) *Csak a bicskájának köszönhette, hogy ilyen sokáig tudta **tartani** magát.*

[25]Magyarul: (8.a) *Figyelj rám, majd én elmondom neked.*

[26]Magyarul: (22.a) *Hát majd nekünk is szót fogadsz te, meglátod*.

(26.a) *Harmadnap látták egypáran bekötözött fejjel* ***eltávozni***

mondatban a *-ni* végű főnévi igenév állapothatározóként található, amely rendszerint a *lát, hall, érez, hagy, enged*, valamint a *látszik* stb. igék mellett jelentkezik (A. Jászó, 1991: 342). A novella fordításában az infinitívusz helyett alárendelő összetett mondat fordul elő, amely állítmány bővítményeként viselkedik. Mivel az eredeti szövegben is ezt a szerepet tölti be az infinitívusz, ezért az alárendelő összetett mondat a fordításban jól működik:

(26.b) *Trećeg dana neki su ga vidjeli kako odlazi povezane glave*.

Aszemantikus határozóként is jelentkezik a korpuszban. Aszemantikus határozón belül bizonyos igék és melléknevek mellett találhatóak a *-ni* végű főnévi igenevek, pl. *habozik* ***elindulni****, ráér* ***sétálni****, tanít* ***zongorázni****, kénytelen* ***sietni****, köteles* ***válaszolni****, nem bolond* ***elárulni*** (Keszler, Lengyel, 2002: 207). A következő mondatokban jelentkező főnévi igenevekről van szó:

(3.a) *(...) csak szótlanul vonogatta a vállát, és igyekezett* ***elfordulni****;*

(11.a) *Halász Péter nem nevetett, hanem iparkodott szelíden tovább* ***magyarázni*** *a gyereknek, most már a nyomaték kedvéért megfogván az egyik fülét; ezt azonban, talán némi rosszindulattal, olyan erélyesen csinálta, hogy Apagyi felkiáltott, s hevesen igyekezett* ***kitépni*** *magát a negyedéves kezéből;*

(16.a) *Láttam, hogy megy ő is a szakaszával ide-oda, lompos járásával, nem igyekezve lépést* ***tartani****; láttam, hogy elmondja a többiekkel az imát az étteremben, de anélkül, hogy vigyázzba állna (...);*

(21.a) *Nem nyúltak hozzá, csak gúnyosan vigyorogtak, ha valamelyik tiszthelyettes foglalkozott vele, igyekezvén* ***megtörni*** *végre csökönyös értetlenségét, és* ***áthatolni*** *nyilvánvaló tompaelméjűségén;*

(25.a) *Néhány perc telt el, aztán kinyílt az ajtó, és kénytelenek voltunk még hátrább* ***húzódni.***

A horvát nyelv nem ismeri ezt a határozót. A fenti példamondatokban jelentkező *-ni* végű főnévi igenév a horvát fordításban leginkább összetett igei állítmány részeként található (3.b, 11.b, 16.b

és 21.b). A (16.b) és (21.b) mondatokban az állítmány bővítménye (horvátul *predikatni proširak*) után következik:

(3.b) *(…) samo je nijemo slijegao ramenima i pokušavao se **izvući**;*

(11.b) *Péter Halász nije se smijao, nego je i nadalje nastojao sve blago **objasniti** djetetu, sad već, da bi riječima dao težinu, držeći ga za uho; to je, međutim, s nešto pakosti, napravio tako odrješito da je Apagyi vrisnuo i žestoko se trudio **oteti** ruci starog kadeta;*

(16.b) *Vidio sam da i on ide amo-tamo sa svojim vodom, troma hoda, ne trudeći se **držati** korak; vidio sam kako izgovara molitvu s ostalima u restoranu, ali nije bio u stavu "pozor";*

(21.b) *Nisu ga ni taknuli, samo su se podrugljivo cerekali kad bi se neki od zamjenika bavio njime trudeći se konačno **razbiti** njegovu tvrdoglavu nerazumnost i **probiti** njegovu očiglednu tupoglavost.*

A következő mondatban pedig melléknév kiegészítőjeként szerepel:

(25.b) *Prošlo je nekoliko minuta, zatim su se otvorila vrata i bili smo prisiljeni **uvući** se još dublje.*

Külön ki kell emelni azokat a példamondatokat, amelyekben a ható ige jelentkezik. A horvát nyelv nem ismeri a ható igét, így „a cselekvés és a történés-állapot lehetőségét" (Bokor, 2007: 219) a horvát nyelvben összetett igei állítmány fejezi ki, amely *moći*[27] modális igéből és cselekvést jelentő infinitívuszból áll; „A ható jelentést egyébként a legtöbb nyelvben külön szó hordozza" (Bokor, 2007: 219).

(4.a) *Apagyi azonban füle botját se mozgatta; vigyorgott rendületlenül, noha már unhatta a nyaggatást;*

(18.a) *Kevesebbel is kiválthatta az ember a társai elviselhetetlen üldözését, mint Apagyi.*

[27]A horvát–magyar szótárakban az első felsorolt jelentése a *moći* címszónak éppen a *-hat, -het* képző.

Ezeknek a mondatoknak a fordításaiból látható, hogy a ható igét az eredeti szövegből a *moći* modális ige és a cselekvést jelentő infinitívusz helyettesíti (*moglo* ***dojaditi***, *mogao* ***izazvati***) ugyanazt a jelentést hordozva:

(4.b) *Apagyi, pak, ni ušima ne bi mrdnuo; nepokolebljivo bi se cerio, iako mu je to maltretiranje već moglo* ***dojaditi****;*

(18.b) *U internatu si nepodnošljivo proganjanje svojih drugova mogao* ***izazvati*** *i s manjim.*

6. Tézis bizonyítása

A dolgozatomban hozott több példa is bizonyította tézisemet, miszerint a morfológiai és a szintaktikai jellemzői miatt az infinitívusz a magyar nyelvben nem ugyanaz mint a horvát nyelvben. A feldolgozott korpuszban való ragozott infinitívuszi (9.a) *csinálnod,* (13.a) *visszacsúsznom* és (19.a) *védekeznie* alakokból látható, hogy az infinitívusz a magyar nyelvben ragozható, és így több grammatikai információval rendelkezik. A horvát nyelvben az infinitívusz személyragozása lehetetlen; az infinitívusz csakis egy alakban jelentkezik.

A szintaktikai szinten még több különbség figyelhető meg a korpuszvizsgálaton belül. Az alanyként szereplő infinitívusz a magyar nyelvben (9.a, 13.a, 19.a, 23.a, 24.a) alanyként (23.b, 24.b) vagy összetett igei állítmány részeként (9.b, 13.b, 19.b) jelentkezik a horvát fordításban, pl. az infinitívusz alanyként a (9.a) *(...) azt meg kell* ***csinálnod*** *(...)* mondatban a fordításában összetett igei állítmánynak a része: (9.b) *(...) to* <u>*moraš* ***napraviti***</u> *(...).* Az összes magyar nyelvben tárgyat jelölő infinitívusz (1.a, 2.a, 5.a, 7.a, 12.a, 14.a, 15.a, 17.a, 20.a) a horvát nyelvben összetett igei állítmány részeként szerepel (1.b, 2.b, 5.b, 7.b, 12.b, 14.b, 15.b, 17.b, 20.b), pl. a (15.a) ***Sétálni*** *kezdtek (...)* tárgyként szereplő infinitívusz a horvát fordításban összetett igei állítmánynak a része: (15.b) <u>*Počeli su* ***šetati***</u> *(...).* Az infinitívusz a horvát nyelvben nem visel határozói funkciókat, így az állapothatározóként jelentkező infinitívuszt a magyar nyelvben (26.a) alárendelő összetett mondattal fordították le (26.b), az aszemantikus határozót jelölő infinitívusz (3.a, 11.a, 16.a, 21.a, 25.a) pedig összetett igei állítmány részeként (3.b, 11.b, 16.b, 21.b) vagy melléknév kiegészítőjeként (25.b) fordul elő.

Megfigyelhető, hogy a legtöbb infinitívusz a fordításban az összetett igei állítmánynak a része, ugyanakkor a magyar nyelvben az infinitívusz nem lehet állítmány. A korpusz feldolgozása alapján és a megvizsgált példákra hivatkozva a tézist sikerült bebizonyítani.

7. Összegzés

Ugyanaz a nyelvtani alak – az infinitívusz – jelentősen eltér a két megvizsgált nyelvben. Már a horvát és a magyar nyelvtani leírások összehasonlítása is bizonyos mértékben jelzi a különbségeket, amelyeket ez a dolgozat a választott korpusz vizsgálatával bemutatta morfológiai és szintaktikai szinten. Az agglutináció nyomai láthatóak az infinitívusz sajátosságában a magyar nyelvben – a személyragozásban – amely lehetővé teszi, hogy az infinitívusz a szám és a személy grammatikai kategóriákat is hordozza magában, ugyanakkor a horvát mint flektáló nyelv nem adhat ilyen lehetőséget az infinitívuszának. Az infinitívusz mondatbeli szerepei a magyar nyelvben azonosíthatóak a főnévivel, míg a horvát nyelvben a korpusz feldolgozása alapján leginkább az összetett igei állítmány részeként jelentkezik. Mindezekből következtethetjük, hogy az infinitívusz fogalma eltérő jellemzői és sajátosságai révén nem teljesen azonosítható a két nyelvben, tehát nem beszélhetünk ekvivalensekről, ami különösen fontos lehet a pontos fordítások elkészítésében.

8. Felhasznált irodalom

1. Ágoston Mihály, *A magyar főnévi igenév mai köznyelvi alakrendszere,* Magyar nyelvőr - 137.évf.4.sz.,2013.október-december http://epa.oszk.hu/00100/00188/00073/pdf/EPA00315_magyar_nyelvor_2013_4_480-495.pdf (Letöltés: 2018. június 16.)
2. Andrić, Edita, *Leksikologija i morfologija mađarskog jezika*, Filozofski fakultet u Novom Sadu: Odsek za hungarologiju, Novi Sad, 2002.
3. A. Jászó Anna (szerk.), *A magyar nyelv könyve*, Trezor Kiadó, Budapest, 2007.
4. Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Škarić, Ivo, Težak, Stjepko, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2007.
5. Baleczky Emil, Hollós Attila, *Ószláv nyelv*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
6. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
7. Benkő Loránd (szerk.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana I.: A korai ómagyar kor és előzményei,* Akadémiai kiadó, Budapest, 1991.
8. É. Kis Katalin, Kiefer Ferenc, Siptár Péter, *Új magyar nyelvtan*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
9. Katičić, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002.
10. Keszler Borbála, Lengyel Klára, *Kis magyar grammatika*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.
11. Magyar etimológiai szótár, https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/ (Letöltés: 2018. augusztus 20.)
12. Matasović, Ranko, *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.
13. Nagy Ferenc, Kováts Gyula, Péter Gyula, *Latin nyelvtan: a középiskolások számára*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
14. Ottlik Géza, *Apagyi*, in: *Zastrašivanje strašila: antologija mađarske kratke priče*, Naklada MD, Zagreb, 2001., 35-39.

15. Ottlik Géza, *Minden megvan,* http://mek.oszk.hu/01000/01002/01002.htm (Letöltés: 2018. június 9.)
16. Rácz Endre, Takács Etel, *Kis magyar nyelvtan*, Gondolat-Talentum, Budapest, 1959.
17. Silić, Josip, Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
18. Težak, Stjepan, Babić, Stjepan, *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb, 2009.

9. Melléklet

Ottlik Géza Apagyi *c. novellájában és fordításában szereplő infinitívuszok*

	Infinitívusz	**Magyar nyelv**	**Horvát nyelv**
1.	*bánni / štedjeti*	a) Mi akkor már negyedévesek voltunk, fásult, öreg katonák; réges-régen idegzetünkbe szívódott minden vezényszó, minden helyi szokás, az épület mindenféle szaga, megtanultunk gazdaságosan **bánni** mozdulatainkkal.	b) Mi smo tada bili već četvrta godina, otupjeli, stari vojnici, odavno nam je svaka zapovijed, svaki mjesni običaj, svakovrsni miris zgrade prožeo živčani sklop, naučili smo **štedjeti** na pokretima.
2.	*tájékozódni / saznati*	a) Időbe telt, amíg **tájékozódni** tudtam.	b) Prošlo je dosta vremena prije nego što sam uspio **saznati**.
3.	*elfordulni / izvući*	a) Egy pirospozsgás, kerekképű kis elsőévest bámult mindenki, aki csak abban különbözött a többi tízéves gyerektől, hogy derűsen vigyorgott, s hogy hiába szólítgatták, sem vigyázzba nem állt, sem nem teljesített semmiféle parancsot vagy vezényszót, csak szótlanul vonogatta a vállát, és igyekezett **elfordulni**.	b) Svi su buljili u jednog malog prvaša okrugla lica i crvenih obraza, koji se od ostalih desetogodišnjaka razlikovao samo po tome što se vedro cerio i što su ga uzalud oslovljavali, nije bio u stavu "pozor", nije izvršavao bilo kakvu zapovijed, samo je nijemo slijegao ramenima i pokušavao se **izvući**.
4.	*– / dojaditi*	a) Apagyi azonban füle botját se mozgatta; vigyorgott rendületlenül, noha már unhatta a nyaggatást.	b) Apagyi, pak, ni ušima ne bi mrdnuo; nepokolebljivo bi se cerio, iako mu je to maltretiranje već moglo **dojaditi**.
5.	*betelni / nasititi*	a) Mi azonban nem győztünk **betelni** a mulatsággal.	b) Mi se pak nismo mogli **nasititi** te zabave.
6.	*– / zadržati*	a) Torkunkat csiklandozta a nevetés, ragyogó arccal néztünk össze.	b) Jedva smo uspijevali **zadržati** smijeh, pogledavali smo se ozarenih lica.

7.	*magyarázni / objašnjavati*	a) Apagyihoz lépett, és baráti hangon kezdett neki **magyarázni**.	b) Pristupio je Apagyiju i prijateljskim glasom počeo mu **objašnjavati**.
8.	*– / ispričati*	a) Figyelj rám, majd én elmondom neked.	b) Slušaj me, ja ću ti sve **ispričati**.
9.	*csinálnod / napraviti*	a) – Tudod – folytatta Halász Péter –, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell **csinálnod**, kisöreg.	b) – Znaš – nastavio je Péter Halász – ono što ti zapovijeda gospodin časnik ili kadet četvrte godine, to moraš **napraviti**, dečko moj.
10.	*– / praviti*	a) Nem teszel bolonddá!	b) Nećeš ti **praviti** budalu od mene!
11.	*magyarázni / objasniti; kitépni / oteti*	a) Halász Péter nem nevetett, hanem iparkodott szelíden tovább **magyarázni** a gyereknek, most már a nyomaték kedvéért megfogván az egyik fülét; ezt azonban, talán némi rosszindulattal, olyan erélyesen csinálta, hogy Apagyi felkiáltott, s hevesen igyekezett **kitépni** magát a negyedéves kezéből.	b) Péter Halász nije se smijao, nego je i nadalje nastojao sve blago **objasniti** djetetu, sad već, da bi riječima dao težinu, držeći ga za uho; to je, međutim, s nešto pakosti, napravio tako odrješito da je Apagyi vrisnuo i žestoko se trudio **oteti** ruci starog kadeta.
12.	*bömbölni / urlati*	a) Apagyi még jobban kezdett **bömbölni**, s anélkül, hogy észrevettük volna, honnét szedte elő, egyszerre kezébe került egy nyitott bicska.	b) Apagyi je počeo još više **urlati**, odjedanput mu se u ruci našao otvoreni nožić a da nismo ni primijetili otkuda ga je izvukao.
13.	*visszacsúsznom / kliznuti*	a) Sikerült **visszacsúsznom** az asztalomhoz, s már csak messziről láttam, amint ima után a tiszt odalépett Apagyihoz.	b) Uspio sam **kliznuti** natrag do svog stola, i samo sam još izdaleka vidio kako je časnik nakon molitve prišao Apagyiju.
14.	*beszélni / govoriti*	a) A tiszt valamit kezdett **beszélni** a fiúhoz, s hirtelen elharapta a mondatát, és rámeredt.	b) Časnik je počeo nešto **govoriti** dječaku i odjedanput, naglo stao usred rečenice te se zapiljio u njega.

15.	*sétalni / šetati*	a) **Sétálni** kezdtek az étterem felső vége felé.	b) Počeli su **šetati** prema gornjem kraju restorana.
16.	*tartani / držati*	a) Láttam, hogy megy ő is a szakaszával ide-oda, lompos járásával, nem igyekezve lépést **tartani**; láttam, hogy elmondja a többiekkel az imát az étteremben, de anélkül, hogy vigyázzba állna (…)	b) Vidio sam da i on ide amo-tamo sa svojim vodom, troma hoda, ne trudeći se **držati** korak; vidio sam kako izgovara molitvu s ostalima u restoranu, ali nije bio u stavu "pozor".
17.	*tartani / održati (se)*	a) Csak a bicskájának köszönhette, hogy ilyen sokáig tudta **tartani** magát.	b) Samo zahvaljujući svom nožiću mogao se **održati** tako dugo.
18.	*– / izazvati*	a) Kevesebbel is kiválthatta az ember a társai elviselhetetlen üldözését, mint Apagyi.	b) U internatu si nepodnošljivo proganjanje svojih drugova mogao **izazvati** i s manjim.
19.	*védekeznie / braniti*	a) Apagyi hamarosan rájött, hogy magamagának kell **védekeznie**; hogy a felügyelőket és tiszteket egyáltalán nem érdeklik a növendékek egymás közötti ügyei; panaszokat, vádakat nem tűrt meg a katonai szellem, aki árulkodott, azt szigorúan megbüntették, anélkül, hogy tudomást vettek volna feljelentéséről.	b) Apagyi je ubrzo shvatio da se mora **braniti** sam; da nadzornike i časnike uopće ne zanimaju poslovi iz kruga pitomaca; pritužbe i optužbe vojnički duh nije trpio, onaj koji bi se tužakao bio bi strogo kažnjen, a da prijavu ne bi ni primili na znanje.
20.	*védekezni / braniti (se)*	a) Előszedte hát a bicskáját, és **védekezni** kezdett.	b) Izvadio je dakle svoj nožić i počeo se **braniti.**
21.	*megtörni / razbiti; áthatolni / probiti*	a) Nem nyúltak hozzá, csak gúnyosan vigyorogtak, ha valamelyik tiszthelyettes foglalkozott vele, igyekezvén **megtörni** végre csökönyös értetlenségét, és **áthatolni** nyilvánvaló tompaelméjűségén.	b) Nisu ga ni taknuli, samo su se podrugljivo cerekali kad bi se neki od zamjenika bavio njime trudeći se konačno **razbiti** njegovu tvrdoglavu nerazumnost i **probiti** njegovu očiglednu tupoglavost.

22.	*–, –/ slušati, vidjet*	a) Hát majd nekünk is szót fogadsz te, meglátod.	b) I nas ćeš ti **slušati**, **vidjet** ćeš.
23.	*hallani / slušati*	a) Pokolian mulatságos volt ezt **hallani**, kivált nekünk, negyedéveseknek.	b) Bilo je vraški zabavno to **slušati**, pogotovo nama s četvrte godine.
24.	*elképzelni / zamisliti*	a) Hogy mi történt pontosan, azt nem tudtuk meg, ámbár könnyű volt számunkra **elképzelni**.	b) Što se točno dogodilo, to nismo saznali iako nam je bilo lako **zamisliti**.
25.	*húzódni / uvući (se)*	a) Néhány perc teltel, aztán kinyílt az ajtó, és kénytelenek voltunk még hátrább **húzódni.**	b) Prošlo je nekoliko minuta, zatim su se otvorila vrata i bili smo prisiljeni **uvući** se još dublje.
26.	*eltávozni / –*	a) Harmadnap látták egypáran bekötözött fejjel **eltávozni**.	b) Trećeg dana neki su ga vidjeli **kako odlazi** povezane glave.